

УДК 332.2-021.431

Лазарева О. В.*lazareva95@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-1050-7118**д.е.н., проф., професор кафедри управління земельними ресурсами,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв***Новотарська Н. С.***povotarskaa.nina@gmail.com, ORCID ID: 0009-0008-6313-8353**магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв***Іващенко А. С.***ivashenkoandrey28@gmail.com, ORCID ID: 0009-0004-6642-4591**магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв*

ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

Анотація. В статті обґрунтовано необхідність впровадження таких економіко-екологічних інструментів, які б сприяли раціональному використанню земель у період повоєнного відновлення порушених територій. Викладені негативні наслідки, що мають місце у системі землекористування у воєнний період. Проаналізовані праці вчених щодо дослідження даної проблематики. Визначено мету статті, яка полягає в обґрунтуванні економіко-екологічних інструментів раціонального використання земель у післявоєнний період. Висвітлено можливий позитивний ефект від впровадження таких інструментів раціонального землекористування як законодавче забезпечення раціонального землекористування, розробка програм охорони та відновлення родючості земель, фінансова підтримка заходів щодо раціоналізації землекористування, міжнародне співробітництво у сфері землекористування, розвиток кооперації та фермерства, просвітницька робота щодо раціоналізації землекористування. Обґрунтовано, що раціональне землекористування має бути спрямоване на дотримання норм законодавства у сфері земельних відносин, проаналізовано важливі законодавчі акти, які прийняті у руслі досліджуваної проблематики, вказано, що раціональне землекористування повинно передбачати відновлення родючості та підвищення врожайності сільськогосподарських культур, орієнтири раціонального землекористування мають бути направлені на створення нових робочих місць в аграрному секторі економіки, спрямовані на своєчасну сплату податків, що сприятиме наповненню бюджетів, мають передбачати розвиток міжнародного співробітництва у сфері землекористування, мають орієнтуватися на забезпечення внутрішнього ринку продуктами харчування, розвиток сільських територій, просвітницька діяльність щодо важливості раціоналізації землекористування має передбачати популяризацію досвіду раціонального землекористування. Їх комплексне використання у системі землекористування на основі емерджентного зв'язку сприятиме розв'язку актуальної задачі – досягнення в кінцевому підсумку раціонального використання земель.

Ключові слова: раціоналізація землекористування, раціональне використання і охорона земель, еколого-економічні інструменти, післявоєнне відновлення, бізнес на землі, відродження землекористування.

Lazarieva Olena

lazareva95@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-1050-7118

Doctor of Economics, Professor, Professor of Management the Landed Resources
Department, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv**Novotarska Nina**

novotarskaa.nina@gmail.com, ORCID ID: 0009-0008-6313-8353

Master Student, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv

Ivashchenko Andrii

ivashenkoandrey28@gmail.com, ORCID ID: 0009-0004-6642-4591

Master Student, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv

ECONOMIC AND ECOLOGICAL INSTRUMENTS OF RATIONAL LAND USE IN THE POST-WAR PERIOD

Abstract. The article substantiates the need to introduce such economic and ecological instruments that would contribute to the rational use of land during the post-war restoration of the affected territories. The negative consequences that occur in the land use system during the war period are outlined. The works of scientists on the study of this issue are analyzed. The theoretical and methodological basis of scientific research are the fundamental provisions of the economics of land use, general theoretical provisions of rational land use, domestic and foreign research on land management in the system of rational land use. The purpose of the article is defined, which is to substantiate economic and environmental instruments for rational land use in the post-war period. The possible positive effect of the implementation of such instruments of rational land use as legislative support for rational land use, development of programs for the protection and restoration of land fertility, is highlighted, financial support for measures to rationalize land use, international cooperation in the field of land use, development of cooperation and farming, educational work on rationalizing land use. It is substantiated that rational land use should be aimed at compliance with the norms of legislation in the field of land relations, important legislative acts adopted in the context of the researched issues are analyzed, it is indicated that rational land use should provide for the restoration of fertility and increase in the yield of agricultural crops, the guidelines for rational land use should be aimed at creating new jobs in the agricultural sector of the economy, aimed at timely payment of taxes, which will contribute to filling budgets, should provide for the development of international cooperation in the field of land use, should be oriented towards providing the domestic market with food products, development of rural areas, educational activities on the importance of rationalization of land use should include popularization of the experience of rational land use. Their integrated use in the land use system based on emergent communication will contribute to solving the current problem – ultimately achieving rational land use.

Key words: rationalization of land use, rational use and protection of land, ecological and economic instruments, post-war recovery, business on land, revival of land use.

JEL Classification: Q2, Q3, Q51

DOI: <https://doi.org/10.32782/tourismhospcee-13-4>

Постановка проблеми. В нинішній час питання щодо раціонального використання земель потребують особливого вивчення, враховуючи той стан, що війна внесла свої корективи у вивчення даної проблематики. Нині накопичення у ґрунті важких металів, таких як свинець та цинк, становить суттєву загрозу для екології та оточуючого середовища на не одне десятиліття. Крім того, вирви від вибухів та уламки від ракет пошкоджують і структуру

ґрунту, і водно-повітряний режим. Важка техніка також не несе користь ґрунту та екології зокрема, враховуючи порушення структури ґрунту, що виникає внаслідок його ущільнення.

Тому на порядок денний висувається необхідність впровадження таких економіко-екологічних інструментів, які б сприяли раціональному використанню земель у період повоєнного відновлення порушених територій. Зазначені питання і спонукали до вибору

даної теми дослідження, окресливши її мету та основні завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На сьогодні проблеми раціоналізації землекористування висвітлюються у численних наукових публікаціях багатьох вчених. Так, І. Кравчук [1, с. 164–176] раціональне використання земельних ресурсів розглядає через впровадження екологічно збалансованих методів землеробства, що мінімізують негативний вплив на навколишнє середовище. О. С. Крамарьов та О. Л. Гайдаш [2, с. 48] питання раціонального використання земель вбачають крізь призму співвідношення економічної, екологічної, соціальної та організаційної складових. Пілічева М. та Волобуєва О. [3, с. 362–363] формування земельних ділянок для містобудівних потреб розглядають як початкову стадію раціонального землекористування. Хаустова В. [4, с. 229] раціональне землекористування розглядає з точки зору сталого землекористування, яке має враховувати рекомендації теоретичного, методологічного та практичного характеру. Гавриш Н. та Годованюк А. [5] досліджують конституційні основи правового забезпечення раціонального використання та охорони земель. Ясінецька І. та Кушнірук Т. [6, с. 89] зазначають, що концепція раціонального землекористування передбачає ефективне використання механізмів, що включають методи раціонального землекористування та економічні гарантії у вигляді фінансування землевпорядних робіт. Отже, питання раціоналізації землекористування є актуальним нині, враховуючи огляд робіт вчених у даній проблематиці.

Але відзначимо, що потребують вивчення інструменти раціонального використання земель у післявоєнний час, враховуючи наявну проблематику у сфері землекористування, що має місце нині.

Постановка завдання. Відповідно метою статті є обґрунтування економіко-екологічних інструментів раціонального використання земель у післявоєнний період.

Дослідження включатиме характеристику запропонованих інструментів, а також обґрунтування їх позитивного впливу на раціональне використання земель у період повоєнного відновлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи законодавче забезпечення законодавства у сфері земельних відносин, то зауважимо, що нині Законом України «Про

внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту інтересів власників земельних часток (паїв), а також застосування адміністративної процедури у сфері земельних відносин» до 2028 року продовжено строк оформлення невитребуваних (нерозподілених) земельних ділянок, а також здійснення розподілу земельних ділянок між власниками земельних часток (паїв) та їх спадкоємцями земель, що залишилися у колективній власності після розподілу земельних ділянок. Зазначимо, що в Україні нині понад 104,4 тис невитребуваних земельних часток (паїв) [7]. Крім того, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту інтересів власників земельних часток (паїв), а також застосування адміністративної процедури у сфері земельних відносин від 8 жовтня 2024 р. [8] заборонено органам виконавчої влади та місцевого самоврядування відкликати свої ж рішення про передачу земельних ділянок у власність та користування, продовжено термін оформлення права власності на невитребувану земельну частку (пай) до 01 січня 2028 року, адміністративний акт у сфері земельних відносин, що є підставою для виникнення речових прав на земельну ділянку, не втрачає чинності після державної реєстрації відповідного речового права і продовжує діяти протягом усього часу існування такого права.

Прийнята Кабінетом Міністрів України постанова «Деякі питання захисту інтересів власників земельних ділянок та застосування адміністративної процедури у сфері земельних відносин» від 8 квітня 2025 р. № 394 [9] передбачає, що якщо документація із землеустрою була розроблена та затверджена до 2013 року, але на передана до Державного фонду документації із землеустрою та оцінки земель, її передача може бути здійснена безоплатно. Відповідно ця постанова сприятиме додатковому наповненню Державного фонду документації із землеустрою та оцінки земель сприятиме визначенню правового статусу земельних ділянок, а також своєчасному вирішенню всіх спірних питань щодо відповідних меж земельних ділянок.

Крім того, Кабінетом Міністрів України прийнята постанова «Про затвердження Порядку проведення моніторингу земель і ґрунтів» від 23 липня 2024 року [10], відповідно до якої моніторинг проводиться з метою оперативного реагування на стан зміни ґрунтів в напрямку забруднення, оцінки здійснення заходів, що сприяють охороні земель, а також збереженню

та відтворенню родючості ґрунтів, ліквідації наслідків негативного впливу на ґрунти.

Отже, як бачимо, законодавче забезпечення питань регулювання використання та охорони земель спрямоване на дотримання норм законодавства у сфері земельних відносин, а також на спрощення механізму користування та набуття права власності на земельні ділянки.

Не менш важливим інструментом, що сприятиме раціональному використанню і охороні земель, є розробка як на місцевому, так і на регіональному і державному рівнях програм охорони та відновлення родючості земель в місцях, де є це можливим, враховуючи військову агресію російської федерації. Відновленню родючості та підвищенню врожайності сільськогосподарських культур сприятиме використання мікроорганізмів, трансформація органічних решток, мобілізація поживних речовин для покращення структури ґрунту.

Вагомим інструментом, що спрямований на відновлення та охорону земель, є фінансова підтримка відповідних заходів. На фінансову підтримку сільгоспвиробників спрямована і система оцінки завданої шкоди, що дозволяє визначати пріоритети для відновлення землекористування тощо. Фінансування екологічних програм як шляхом залучення відповідних інвестицій, та і через механізм впровадження економічних стимулів сприятиме поступовому відновленню землекористувань у післявоєнний період. Фінансова підтримка сільгоспвиробників у період дії воєнного стану нині регламентована дією державної програми «Доступні кредити – 5-7-9%» [11]. Впровадження цієї програми розпочав Фонд розвитку підприємництва, який створений на базі Німецько-Українського фонду. Крім того, в рамках грантової програми підтримку малого та середнього бізнесу, що діє з 1 липня 2022 року, запроваджено такі напрями підтримки, як «Власна справа», «Свій сад», «Своя теплиця», «Новий рівень». Відповідно до цих програм надаються гранти на безповоротній основі. Зазначимо, що залучення сільгоспвиробників до цієї програми сприятиме створенню нових робочих місць, а також своєчасній сплаті податків, що сприятиме наповненню бюджетів.

Важливим інструментом, що сприятиме раціональному використанню земель, є міжнародне співробітництво у сфері землекористування. Так, Програми ООН з питань сталого розвитку включають таку важливу складову як досягнення збалансованого та екологічно стійкого розвитку. Місія «Угода про ґрунти для Європи»

[12] спрямована на покращення стану ґрунтів і містить в собі такі компоненти як зменшення опустелювання, збереження органічного вуглецю, запобігання ущільненню та забрудненню ґрунту, а також підвищення обізнаності про важливість ґрунтів.

Напрямок, який сприятиме раціоналізації використання земель у період відновлення нашої країни після російської навали, є розвиток кооперації та фермерства. Так, наразі в Україні діє пілотний проєкт «Школа сімейного фермерства для ветеранів і ветеранок» [13], що здійснюється Всеукраїнською громадською організацією «Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України». Кооперація дозволяє на основі рівноправності, а також солідарності з іншими членами кооперативу досягти майбутньої економічної вигоди, втілюючи принципи довіри та взаємопідтримки, досягти бажаного кінцевого результату при здійсненні виробничої та господарської діяльності. Розвиток фермерства дозволяє як нині, так і у післявоєнний період, нарощувати в місцях, де це є потенційно безпечним та можливим, експортний потенціал, а також сприяти забезпеченню внутрішнього ринку продукції продуктами харчування. Крім того, як і кооперація, так і фермерство дозволяє створити додаткові робочі місця для населення, сприятиме технологічному розвитку місцевості завдяки впровадженню інноваційних рішень, та в цілому розвитку сільських територій, що забезпечуватиме їх відновлення у післявоєнний час та подальший поступальний розвиток.

Інструментом, що сприятиме раціональному та екологобезпечному землекористуванню у період післявоєнного відновлення є і просвітницька робота серед жителів місцевих громад щодо важливості раціоналізації землекористування. Так, аби досягти раціональне використання земель, вона має бути спрямована втілення аспектів щодо сприяння розвитку органічного землеробства в місцях, де це буде можливим у період повоєного відновлення, Просвітницька діяльність щодо важливості раціоналізації землекористування має передбачати популяризацію досвіду раціонального землекористування, впровадженню кращих практик ведення підприємства на селі, а також навчання землевласників та землекористувачів останнім сучасним технологіям бізнесу на землі.

Запропоновані економіко-екологічні інструменти раціонального використання земель у період післявоєнного відновлення представлені на рис. 1.

Рис. 1. Можливі економіко-екологічні інструменти раціонального використання земель у післявоєнний період

Джерело: сформовано авторами

Поступове запровадження проаналізованих інструментів, що спрямовані на відновлення землекористування і сприяння його раціоналізації, забезпечуватимуть повноцінне відродження землекористування, сприятимуть веденню бізнесу на землі, а також повноцінному матеріальному розвитку громад задля розвитку виробництва на засадах прибутковості та рентабельності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У статті вирішено наукову задачу, що полягає в обґрунтуванні економіко-екологічних інструментів раціонального використання земель у післявоєнний період. В процесі проведення дослідження висвітлено можливий позитивний ефект від впровадження таких інструментів раціонального землекористування як законодавче забезпечення раціонального землекористування, розробка програм охорони та відновлення родючості земель, фінансова підтримка заходів щодо раціоналізації землекористування, міжнародне співробітництво у сфері землекористування, розвиток кооперації та фермерства, просвітницька робота щодо

раціоналізації землекористування. Їх комплексне використання у системі землекористування на основі емерджентного зв'язку сприятиме розв'язку актуальної задачі – досягнення в кінцевому підсумку раціонального використання земель.

Подальші дослідження мають бути зосереджені на вивченні особливостей сучасного стану ведення землеустрою та на обґрунтуванні можливостей його вдосконалення у післявоєнний період.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравчук І, Ахметов І. Удосконалення державного регулювання раціонального використання земельних ресурсів. *Актуальні проблеми економіки*. № 5 (275). 2024. С. 161–168. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/05/5.24._topic_Iryna-Kravchuk-Illias-Akhmetov-161-168.pdf (дата звернення: 02.09.2025).
2. Крамарьов О.С., Гайдаш О.Л., Павленко О.С. Економічна сутність раціонального використання земель сільськогосподарського призначення. *Агросвіт*. № 23. 2023. С. 44–50. URL: <https://nayka.com.ua/>

index.php/agrosvit/article/view/2578/2614 (дата звернення: 02.09.2025).

3. Пілічева М.О., Волобуєва О.В. Формування земельних ділянок під об'єктами нерухомості к стадія раціонального землекористування. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. № 1. Том 10. 2025. С. 360–364. URL: <http://ujae.org.ua/formuvannya-zemelnyh-dilyanok-pid-ob-yektamy-neruhomosti-yak-stadiya-ratsionalnogo-zemlekorystuvannya/> (дата звернення: 02.09.2025).

4. Хаустова В.С., Трушкіна Н.В. Забезпечення сталого та раціонального землекористування: міжнародний досвід та українські реалії. *Бізнес-інформ*. № 1. 2024. С. 218–234. URL: https://business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-1_0-pages-218_234.pdf (дата звернення: 02.09.2025).

5. Гавриш Н.С., Годованюк А.Й. Правові питання забезпечення раціонального використання та охорони земель і ґрунтів в Україні. *Академічні візії*. Випуск 22. № 2023. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/495/456> (дата звернення: 02.09.2025).

6. Ясінецька І.А., Кушнірук Т.М., Гриб В.В. Основні напрями вдосконалення управління земельними ресурсами та землекористуванням. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка*. Випуск 3 (40). 2023. С. 85–91. URL: https://journals.pdu.khmelnitskiy.ua/index.php/podilian_bulletin/article/view/285/252 (дата звернення: 02.09.2025).

7. Строк оформлення невитребуваних земельних ділянок (паїв) продовжено до 2028 року: Закон України. Державна служби з питань геодезії, картографії та кадастру. URL: <https://land.gov.ua/strok-oformlennya-nevytrebuvanyh-zemelnyh-dilyanok-payiv-prodovzhen-do-2028-roku-zakon-ukrayiny/> (дата звернення: 03.09.2025).

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту інтересів власників земельних часток (паїв), а також застосування адміністративної процедури у сфері земельних відносин: Закон України від 8 жовтня 2024 р. № 3993-IX. URL: <https://poda.gov.ua/news/181498> (дата звернення: 03.09.2025).

9. Деякі питання захисту інтересів власників земельних ділянок та застосування адміністративної процедури у сфері земельних відносин: Постанова Кабінету Міністрів від 8 квітня 2025 р. № 394. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp250394> (дата звернення: 03.09.2025).

10. Про затвердження Порядку проведення моніторингу земель і ґрунтів: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 р. № 848. URL: <https://kmu.gov.ua/nras/pro-zatverdzhennia-poriadku-provedennia-monitorynhu-zemel-i-s848230724> (дата звернення: 03.09.2025).

11. Державна програми “Доступні кредити – 5-7-9%” URL: [https://bdf.gov.ua/wp-content/uploads/](https://bdf.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/Prohrama-Dostupni-kredyty-5-7-9_27-05-25_clean.pdf)

2021/03/Prohrama-Dostupni-kredyty-5-7-9_27-05-25_clean.pdf (дата звернення: 04.09.2025).

12. Офіс Горизонт Європа в Україні. Угода про ґрунти для Європи. URL: <https://horizon-europe.org.ua/uk/structure/missions/soil-deal/> (дата звернення: 04.09.2025).

13. Школа сімейного фермерства для ветеранів і ветеранок. Від воїна до фермера. URL: <https://fsv.dorada.org.ua/> (дата звернення: 04.09.2025).

REFERENCES

1. Kravchuk I and Ahmetov I (2024), “Improving state regulation of the rational use of land resources”, *Aktualni problemu ekonomiky*, vol 5 (575), pp. 161–168, available at: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/05/5.24._topic_Iryna-Kravchuk-Illias-Akhmetov-161-168.pdf (Accessed September 2, 2025).

2. Kramariov O.S., Gaydash O.L. and Pavlenko O.S. (2023), “The economic essence of the rational use of agricultural land”, *Agrosvit*, vol. 23, pp. 44–50, available at: <https://nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/2578/2614> (Accessed September 2, 2025).

3. Pilicheva M.O. and Volobeva O.V. (2025), “Formation of land plots under real estate objects at the stage of rational land use”, *Ukrainsky jurnal prykladnoy ekonomiki ta tehyky*, vol. 1, tom 10, pp. 360–364, available at: <http://ujae.org.ua/formuvannya-zemelnyh-dilyanok-pid-ob-yektamy-neruhomosti-yak-stadiya-ratsionalnogo-zemlekorystuvannya/> (Accessed September 2, 2025).

4. Haustova V.Y. and Trushkina N.V. (2024), “Ensuring sustainable and rational land use: international experience and Ukrainian realities”, *Bisnes-Inform*, vol. 1, pp. 218–234, available at: https://business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-1_0-pages-218_234.pdf (Accessed September 2, 2025).

5. Gavrish N.S. and Golovanuk A.Y. (2023), “Legal issues of ensuring the rational use and protection of lands and soils in Ukraine”, *Akademichny vizy*, [Online], vol 22, available at: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/495/456> (Accessed September 2, 2025).

6. Yasinetska I.A., Kushnyruk T.M. and Grib V.V. (2023), “Main areas of improvement of land resources and land use management”, *Podilsky visnyk: silske gospodarstvo, tehnyka, ekonomika*, vol. 3 (40), pp. 85–91, available at: https://journals.pdu.khmelnitskiy.ua/index.php/podilian_bulletin/article/view/285/252 (Accessed September 2, 2025).

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2025), The Law of Ukraine “The deadline for registration of unclaimed land plots (shares) has been extended until 2028”, available at: <https://land.gov.ua/strok-oformlennya-nevytrebuvanyh-zemelnyh-dilyanok-payiv-prodovzhen-do-2028-roku-zakon-ukrayiny/> (Accessed September 3, 2025).

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2024), The Law of Ukraine “On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding the protection of the in-

terests of owners of land shares (shares), as well as the application of administrative procedures in the field of land relations”, available at: <https://poda.gov.ua/news/181498> (Accessed September 3, 2025).

9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2025), “Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “Some issues of protecting the interests of land owners and applying administrative procedures in the field of land relations” from 8 of April 2025, No. 394, available at: <https://ips.ligazakon.net/document/kp250394> (Accessed September 3, 2025).

10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024), “Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the Procedure for monitoring land and soil” from 23 of

July, No. 848, available at: <https://kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennia-poriadku-provedennia-monitorynhu-zemel-i-s848230724> (Accessed September 3, 2025).

11. State program “Affordable loans – 5-7-9%”, (2025), available at: https://bdf.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/Prohrama-Dostupni-kredyty-5-7-9_27-05-25_clean.pdf (Accessed September 4, 2025).

12. Horizon Europe Office in Ukraine (2025), “Soil Agreement for Europe”, available at: <https://horizon-europe.org.ua/uk/structure/missions/soil-deal/> (Accessed September 4, 2025).

13. Family Farming School for Veterans. From Warrior to Farmer, (2025), available at: <https://fsv.dorada.org.ua/> (Accessed September 4, 2025).

Стаття надійшла: 16.07.2025

Стаття прийнята: 19.08.2025

Стаття опублікована: 06.10.2025